

Redog. 1978/79:18

Verksamhetsberättelse
1978

RIKSBANKENS JUBILEUMSFOND
The Bank of Sweden Tercentenary Foundation

Redogörelse

1978/79:18

Styrelsens för Stiftelsen Riksbankens jubileumsfond berättelse över fondens verksamhet och förvaltning under år 1978

1979-02-19

Till Riksdagen

Styrelsen för Riksbankens jubileumsfond får härmed avge berättelse över fondens verksamhet och förvaltning under år 1978.

Ledamöter och suppleanter i styrelsen har under året varit:

professor Hans Meijer (ordförande)

suppleant: professor Örjan Lindberger

riksbankschefen Carl-Henrik Nordlander (vice ordförande)

suppleant: bankokommissarie Lars Hansson

riksdagsledamot Jan Bergqvist

suppleant: riksdagsledamot Maj Britt Theorin

riksdagsledamot Karin Flodström

suppleant: riksdagsledamot Rune Jonsson

riksdagsledamot Lars Gustafsson

suppleant: riksdagsledamot Bengt Silfverstrand

riksdagsledamot Bertil Fiskesjö

suppleant: riksdagsledamot Anna Eliasson

riksdagsledamot Gunnar Biörck

suppleant: riksdagsledamot Hans Nyhage

riksdagsledamot Linnea Hörlén

suppleant: riksdagsledamot Torkel Lindahl

professor Bengt Gustafsson

suppleant: professor Marianne Frankenhaeuser

professor Torsten Hägerstrand

suppleant: professor Ingemar Ståhl

professor Kai Siegbahn

suppleant: professor Sten Henrysson

Filosofie doktorn, docent Nils-Eric Svensson har under året varit fondens direktör och chef för dess kansli.

Styrelsen har under året sammanträtt fyra gånger. Ansökningar om forskningsanslag har innan de tagits upp i styrelsen i flertalet fall granskats av särskilda sakkunniga. Som underlag för styrelsens beslut har vidare funnits bedömningar från olika arbetsgrupper, i vilka ingått dels företrädare för fondens styrelse, dels sakkunniga utanför styrelsen. De fem av styrelsen utsedda arbetsgrupperna har under året haft följande sammansättning.

1 Riksdagen 1978/79. 2 saml. Nr 18

Arbetsgrupp 1: Biörck, Hansson, Hägerstrand, Lindahl, Silfverstrand, Ståhl samt professorerna Gunnar Arpi, Dick Ramström.

Arbetsgrupp 2: Bergqvist, Frankenhaeuser, Henrysson, Meijer, Nyhage samt professorerna Carl-Gunnar Jansson, Karl-Erik Wärneryd.

Arbetsgrupp 3: Fiskesjö, Flodström, L. Gustafsson, Meijer, Nordlander samt professor Leif Lewin.

Arbetsgrupp 4: B. Gustafsson, Siegbahn, Theorin samt professorerna Lars Magnus Gunne, Bengt Rånby.

Arbetsgrupp 5: Eliasson, Hörlén, Jonsson, Lindberger samt professorerna Bengt Sigurd och Gunnar Westin.

Under året har dessutom funnits två av styrelsen utsedda s. k. områdesgrupper. Deras uppgift har varit att kartlägga forskningsbehov och föreslå åtgärder i syfte att främja vetenskaplig forskning inom problemområden som bedömts angelägna men hittills inte tillräckligt uppmärksammade. Grupperna har haft följande benämning och sammansättning.

1. Människan och arbetslivet: professor Edmund Dahlström, professor Bertil Gardell, fil. dr Gunn Johansson (sekr.), verkstadsklubbsordförande Göran Johansson, ombudsman Leif Kjellstrand, SIF-klubbsordförande Myril Malmström, docent Töres Theorell, ombudsman John Östlund.

2. Människan och kommunikationsteknologin: ombudsman Björn Andersson, docent Björn Fjaestad (sekr.), professor David Ingvar, utbildningschef Lennart Larsson, tekn.dir. Torsten Larsson, docent Karl-Erik Rosengren, teol.dr Anne-Marie Thunberg, professor Karl-Erik Wärneryd.

Ordförande i båda områdesgrupperna har varit fondens direktör.

Av under året tillgängliga medel hade 2,5 milj. kr. disponerats genom beslut 1977. Under året beviljade fonden 144 projektanslag på tillsammans 21 milj. kr. (tabell 1, s. 34) samt 0,2 milj. kr. för täckning av automatiska lönekostnadsökningar och resor inom redan pågående projekt. Projektkostnaderna i övrigt uppgick till 0,9 milj. kr. och förvaltningskostnaderna till 1,4 milj. kr. Summan beviljade men ännu inte utbetalda anslag utgjorde vid årets utgång 16,3 milj. kr.

Förvaltningen av fondens medel – vad gäller de värdepapper vilkas avkastning styrelsen disponerar – har handhåfts av riksbanken. Fondens ställning per den 31 december åren 1977 och 1978 som redovisas här nedan (balansräkning och resultaträkning) har återgetts såsom bilaga 2 till fullmäk-

tiges i riksbanken berättelse om bankens tillstånd, rörelse och förvaltning under år 1978. Här redovisas därutöver en specifikation av fondens förvaltningskostnader och projektkostnader. I likhet med föregående år har vi efter samråd med riksbankens revisionsavdelning och riksdagens revisorers kansli tagit upp fondens obligationer till nominella värden på tillgångssidan och som motpost på skuldsidan redovisas ett obligationers värdegreringskonto. Detta senare konto motsvarar summan av kapitalkontot och skillnaden mellan obligationernas nominella och tidigare bokförda värden. Redovisningssättet bedöms bättre än det tidigare beskriva förändringar i värdet av fondens obligationsinnehav.

I ett särskilt avsnitt (s. 8) lämnas en redogörelse för de nya forskningsprojekt, till vilka anslag beviljats under 1978. Vidare redovisas vissa statistiska uppgifter (s. 34) rörande behandlade ansökningar. I verksamhetsberättelsen för år 1974 presenterades i översiktlig form alla de anslag som ditintills beviljats av fonden.

Beviljade anslag disponeras enligt de särskilda villkor som finns angivna i kontrakt med varje anslagsmottagare och enligt de regler för anslagsmottagare och anslagsförvaltare som fonden utfärdat. Praktiskt taget alla forskningsanslag från fonden förvaltas av statlig läroanstalt, som också är arbetsgivare för den personal som avlönas från anslagen. Den under året till läroanstalterna utbetalade förvaltningsavgiften (numera som regel 2 %) finns redovisad i specifikationen av projektkostnader för 1978 (punkt B 2).

Närmare 30 % av de beviljade forskningsanslagen har gått till nya projekt. Motsvarande andel under de närmast föregående tre åren har varit 27,5 %, 18,6 % resp. 19,8 % (tabell 9, s. 36). Det ökade utrymmet för nya anslag sammanhänger med att flera projekt fått slutanslag under året (tabell 3, s. 34).

De beviljade anslagsbeloppens genomsnittliga storlek har i realvärde sett minskat avsevärt under senare år (tabell 11, s. 37). Det beror på att fonden totalt sett har fått minskade reala resurser. 1974 års genomsnittliga anslagsbelopp, 144 tkr., svarar sålunda mot ett belopp av 214 tkr. år 1978 om en uppräknings görs efter prisutvecklingsindex. Över hälften av under året beviljade slutanslag (tabell 7, s. 36) har gällt projekt som pågått 3 år eller kortare tid. Enligt stadgarna skall bl. a. fondens medel "speciellt användas för att stödja stora och långsiktiga forskningsprojekt".

Fondens verksamhetskapacitet är helt beroende av avkastningen av de medel som genom riksdagsbeslut överlämnas till fonden. Ett visst års ränteinkomster tas i anspråk för utdelning av forskningsanslag under nästföljande år. 1968–1974 var ränteinkomsterna ca 19,5 milj. kr. per år. 1975–1978 (efter ett kapitaltillskott på 100 milj. kr. genom beslut av riksdagen våren 1974) har inkomsterna varit ca 27,5 milj. kr. per år. Kapacitetsökningen 1968–1978 svarar mot en genomsnittlig årlig ökning på 3,5 %. I relation till de faktiska kostnadsstegringarna är det alldeles uppenbart att fondens reala utdelningskapacitet minskade kraftigt under perioden.

Genom beslut av riksdagen våren 1978 (med anledning av motionerna 1977/78:886 och 1977/78:1753) tillfördes fonden ytterligare 100 milj. kr. Avkastningen av detta kapitaltillskott (ca 9–10 milj. kr.) kommer med hittillsvarande arbetsformer att kunna disponeras för forskningsanslag först fr. o. m. 1980. Fondens genomsnittliga kapacitetsökning 1968–1980 kan därmed beräknas till 5,4 %. I jämförelse med den allmänna prisutvecklingen (och den faktiska inom forskningsområdet) kommer även de närmaste årens reala kapacitetsminskning att bli avsevärd. Även en jämförelse mellan de år då fonden fick kapitaltillskott visar en ogynnsam utveckling. Avkastningen efter 1974 års kapitaltillskott blev 27,5 milj. kr. Ökningen efter 1978 års tillskott kan beräknas till 9–10 milj. kr. Den genomsnittliga årliga kapacitetsökningen blir därmed 7,3–8,1 %. Konsumentprisindex har under motsvarande tid (1974–1978) ökat med i genomsnitt 10,4 % per år.

De rådande förhållandena har ingående diskuterats inom styrelsen. Man har därvid funnit det angeläget att finna former för att fondens reala utdelningskapacitet skall kunna upprätthållas. Att endast disponera över nominellt lika utdelningsmöjligheter från ett år till ett annat gör det mycket svårt för fonden att planera sin verksamhet på längre sikt och att på ett aktivt och effektivt sätt enligt sina av riksdagen år 1964 fastställda stadgar verka som forskningsstödjande organ. Det är styrelsens avsikt att hos riksbanksfullmäktige aktualisera denna fråga. Det är också styrelsens förhoppning att fullmäktige skall kunna föreslå riksdagen en lösning och att ytterligare medel (av överskotten från riksbankens rörelse) kan tillföras fonden för dess fortsatta verksamhet på nuvarande reala nivå.

Många av de forskningsprojekt som Riksbankens jubileumsfond stöder belyser problem som är av allmänt samhällsintresse. Det är därför enligt styrelsens mening angeläget att resultat som tas fram blir bekantgjorda och att de kan bli föremål för diskussion och kritisk granskning. Under året har bl. a. ett antal sammankomster anordnats vid vilka vissa projekt har presenterats. Utbildnings- och kulturutskotten hade i oktober 1978 tillfälle att med medverkande forskare diskutera resultaten från ett antal projekt inom utbildningsområdet, Utbildning och samhällets organisation och utveckling (dnr 75/28), Läskunnighet och folkundervisning i Västernorrland 1750–1860 (dnr 72/63), Utveckling av arbetsteknik och undervisningsmetodik för synskadade (dnr 74/124, 74/132), Idéer och realiteter i svensk skolpolitik under 1940-talet (dnr 74/10) och Det högre utbildningsväsendet (dnr 74/4).

I mars 1978 anordnades för i första hand riksdagens social- och utbildningsutskott ett informationssymposium i syfte att redovisa kunskapsläget inom området Smärta och akupunktur. Presentationerna och den därpå följande diskussionen har publicerats i fondens skriftserie (RJ 1978:7).

Tillsammans med Ingenjörsvetenskapsakademien anordnade fonden i april ett symposium kring Attityder till tekniken. Dokumentationen från denna sammankomst har också publicerats (RJ 1978:6).

Fondens styrelse och/eller arbetsgrupper har liksom tidigare år gjort s. k. projektbesök vid ett antal forskningsinstitutioner, varvid ingående diskussioner har kunnat föras kring projektens inriktning och uppläggning. Områdesgrupperna har också på olika sätt inom sina områden haft livliga kontakter med företrädare för berörda forskningsdiscipliner. Resultaten av gruppernas arbete har ofta publicerats eller avses bli publicerade för att kunna bedömas även av utomstående och förhoppningsvis också stimulera till forskningsinsatser och utvecklingsarbete inom de aktuella områdena. Under 1978 har fem rapporter från arbetet i gruppen Människan och kommunikationsteknologin publicerats i fondens skriftserie, Vart leder tråden? (RJ 1978:1), Hot eller löfte? (RJ 1978:2), Dialog (RJ 1978:3), Tvåvägs kabel- TV och telesammanträden (RJ 1978:4) och Tryck på knappen (RJ 1978:5). Ytterligare två rapporter är färdiga för publicering i början av 1979. Gruppen Människan och arbetslivet anordnade i oktober ett symposium kring jämställdhetsforskning. Rapporten därifrån beräknas vara klar för publicering i mars 1979.

Inom fonden pågår vidare arbete med att områdesvis samla in och ställa samman resultatredovisningar och uppgifter om publikationer från projekt som fått stöd från fonden och som nu slutförts. Meningen är att dessa sammanställningar skall kunna publiceras i fondens skriftserie tillsammans med någon utomstående forskares bedömning av värdet och betydelsen av den bedrivna forskningen. Först nu har nämligen så många år gått sedan fonden började sin verksamhet att ett utvärderande arbete är möjligt.

De åtgärder som beskrivits här ovan ingår som ett led i fondens strävan att informera om sin verksamhet. Men tanken är också att göra det möjligt även för utomstående att ta del av forskningens resultat, utgångspunkter och förutsättningar samt att få underlag för bedömningar av de insatser som gjorts och görs med tillgängliga forskningsmedel. Erfarenheterna från de nämnda aktiviteterna är givetvis ännu ofullständiga. Enligt styrelsens mening tycks de emellertid redan nu kunna tolkas så, att fondens resurser – genom att de kan användas oberoende av disciplin- och sektorsgränser – utgör ett mycket viktigt nyskapande komplement till de forskningsmedel som fördelas genom forskningsrådsorganisationen och sektorsorganen och att fonden har en unik ställning som kontaktorgan mellan politiker och forskare.

Lars Gustafsson

Beril Fabry

Tjänsteförordnande

Kai Sjögren

Nils-Erik Svansson

Balansräkning

per den 31 december 1977 och 1978

	1977	1978
Tillgångar		
Obligationer	585 052 000:-	684 902 000:-
Checkräkning i riksbanken	6 264 913:59	9 577 928:74
Postgiro	5 317:60	6 881:44
Kassa	500:-	500:-
Summa kronor	591 322 731:19	694 487 310:18
Skulder		
Obligationers värderingskonto	546 709 545:96	646 675 395:96
Beviljade, ej utbetalda anslag	15 926 346:19	16 264 816:40
För pensionsavgifter m. m. reserverade medel	1 691 959:65	1 691 959:65
Disponibla medel	6 059:26	3 234 147:24
Ej utnyttjade anslag	577 355:52	537 426:65
Innehållen skatt	34 757:-	31 533:-
Årets nettointäkt	26 376 707:61	26 052 031:28
Summa kronor	591 322 731:19	694 487 310:18

= nominella värdet

Kaps.kntr + stillhuden mellan nominella o riksdagens blif. värdet

Resultaträkning

per den 31 december 1977 och 1978

	1977	1978
Utgifter		
Förvaltningskostnader	1 040 094:94	1 350 443:13
Projektomkostnader	663 467:64	949 929:28
Övriga forskningsmedel	26 376 707:61	26 052 031:28
Summa kronor	28 080 270:19	28 352 403:69
Inkomster		
Räntor	28 062 369:35	28 333 408:79
Övriga intäkter	17 900:84	18 994:90
Summa kronor	28 080 270:19	28 352 403:69

Specifikation av omkostnader för år 1978

A. Förvaltningskostnader

1. Arvoden till styrelse o. arbetsgrupper	193 500:-	
2. Lönekostnader kansli	509 166:65	
3. Pensions- och sociala avgifter	350 373:-	
4. Sjuk-, hälso- och personalvård o. utbildn.kostnader	11 893:90	
5. Reseersättningar	52 915:24	
6. Lokalkostnader	97 206:15	
7. Expenser	135 388:19	
varav inventarier	17 210:60	
telefon	17 889:20	
kopiering	50 870:-	
kontorsmateriel	25 070:85	
övriga expenser	24 347:54	1 350 443:13

B. Projektomkostnader

1. Arvoden till sakkunniga	112 850:-	
2. Förvaltningsavgifter	375 946:40	
3. Konferenser	127 559:50	
4. Områdesgrupper	323 167:14	
5. Övrig information	10 406:24	949 929:28

Totalt kronor 2 300 372:41

En förtlöpande räkenskapsmässig granskning av fondens verksamhet och förvaltning har under året utförts av riksbankens revisionsavdelning. Externrevision har dessutom genomförts av företrädare för riksdagens revisorer. Verksamhetsberättelsen för fonden kommer också i enlighet med föreskrift i fondstadgarna att överlämnas till riksdagens revisorer.

Stockholm den 19 februari 1979

Hans Meijer

Carl-Henrik Nordlander

Gunnar Biörck

Jan Bergqvist

Linnea Hörlén

Karin Flodström

Bengt Gustafsson

Lars Gustafsson

Torsten Hägerstrand

Bertil Fiskesjö

Kai Siegbahn

Nils-Eric Svensson

RIKSBANKENS JUBILEUMSFOND 1965–1978

I det följande presenteras under avsnitt A (s. 8–33) sammanfattningar av projektplanerna för de nya forskningsprojekt som under 1978 beviljats anslag från fonden. Vidare redovisas under avsnitt B (s. 33–37) vissa statistiska uppgifter rörande verksamheten 1965–1978.

A. Nya projekt som beviljats anslag år 1978**Ekonomisk historia**

Gunnar Fridlitzius:

Mortalitet, fertilitet och ekonomisk utveckling – studier i den demografiska övergången i Sverige 1750–1930, dnr 78/47

Projektets syfte är att ur olika aspekter undersöka sambandet mellan ekonomisk utveckling och demografiska förändringar i Sverige under perioden 1750–1930. Inom projektet finns tre delundersökningar. I den första behandlas den trendmässiga nedgången i mortaliteten vid slutet av 1700-talet och början av 1800-talet och dess samband med de omvälvande ekonomiska förändringarna vid denna tid. I synnerhet belyses skillnader i nivåer och förändringsmönster i mortalitet mellan områden med olika ekonomisk och social struktur och i olika sociala grupper med utgångspunkt från ett stratifierat urval av församlingar och städer i södra Sverige. I den andra delundersökningen undersöks på makroplanet och med en ansats i den ekonomiska teorin för fertilitetsförändringar sambandet mellan de strukturella förändringarna i ekonomin under perioden 1860–1930 och fertilitetsnedgången. Vidare analyseras skillnader i nivåer och förändringsmönster i fertilitet mellan områden med olika ekonomisk och social struktur och i olika sociala grupper med utgångspunkt från samma stratifierade urval av församlingar och städer som i delundersökning 1. I delundersökning 3 undersöks olika aspekter på de konjunkturella sambanden mellan befolkning och ekonomi i Sverige under perioden 1750–1930 på riks nivå, på länsnivå samt på församlingsnivå. Även här undersöks de konjunkturella sambanden i områden med olika ekonomisk och social struktur med utgångspunkt från samma stratifierade urval som i delundersökningarna 1 och 2.

Företagsekonomi

Klas Henrik Levinson:

Facklig problematik vid svenska multinationella koncerner. En studie av förändrade relationer fackförening-företagsledning, dnr 78/65

En viktig utgångspunkt i detta forskningsprojekt är att multinationell koncernbildning påverkar fackföreningars organisation och verksamhet på

ett sätt som skiljer sig från nationella koncerner. Att arbetslivseffekterna skulle visa skiljaktigheter vid dessa olika former av företagande stöds av de forskningsresultat som framkommit under senare år. Löntagarorganisationer i Sverige liksom den internationella fackföreningsrörelsen har också uppmärksammat, kritiserat och börjat vidta åtgärder för att komma till rätta med vad som upplevs som negativa konsekvenser av företagandets internationalisering. Landsorganisationen, TCO och några av de större fackförbunden har hävdad att de svenska multinationella koncernernas starka expansion av tillverkningsenheter utomlands försvagat den fackliga förhandlingsstyrkan, minskat sysselsättningstryggheten och begränsat möjligheterna att förverkliga krav på insyn och medbestämmande.

Det övergripande syftet med detta forskningsprojekt är att beskriva och analysera hur multinationell koncernbildning påverkar fackföreningars strategi och verksamhet. En utgångspunkt tas därvid vid företagsinterna egenskaper såsom beslutsfördelning mellan moder- och dotterföretag. Utifrån olika företagsegenskaper beskrivs fackliga handlingsmöjligheter med betoning på internationella fackliga samarbetsformer. Undersökningen inriktas huvudsakligen på lokala löntagarorganisationer – avdelningar och klubbar. Eftersom forskningen inom detta område är ofullständig och splittrad ges undersökningen en explorativ inriktning. Den empiriska metodik som utnyttjas utgör en kombination av dokumentanalys och fallstudier vid tre svenska multinationella koncerner. Dessa kommer att väljas ut i samarbete med berörda fackförbund i samband med en inledande bredare intervjuundersökning. Projektarbetet, som påbörjats med en förstudie under hösten 1977, kommer att pågå under drygt två år och beräknas avslutas halvårsskiftet 1980.

Olof Arwidi:

Företagets finansiella planering: Kapitalstruktur och investeringar – företagets handlande vid förändringar i den finansiella omvärlden, dnr 78/111

Förändringar i företagets finansiella omvärld, som t. ex. stark inflation, knapp kapitalmarknad och en utökad statlig stimulanspolitik, har lett till att företagets finansiella planering är av kritisk betydelse för dess verksamhet. Utgångspunkterna för denna studie kan sammanfattas enligt följande:

- Studier av finansiella flöden utifrån det enskilda företagets situation.
- Identifiering och precisering av finansieringens funktioner för det enskilda företaget.
- Beskrivning av finansiering som en del av företagets totala planering.

Den använda metoden är djupstudier av ett mindre antal företags finansiella utvecklingsförlopp. Metoden innebär såväl analys av finansiella data som studier av den finansiella planeringens uppbyggnad och intervjuer för att kartlägga de värderingar som påverkat den förda finansieringspoliti-

ken. Härvid beskrivs vilka förändringar i den finansiella omvärlden som påverkat respektive företag och beräkningar görs avseende de konsekvenser dessa medfört. Undersökningen syftar också till att beskriva och utvärdera hur olikheter i karakteristika, som t. ex. finansiell flexibilitet och förekomsten av potentiella kapitalresurser, påverkat utvecklingen i de olika företagen och söker besvara vad som kännetecknar en bra finansiell planering.

Undersökningen beräknas vara slutförd och avrapporterad 1980.

Nationalekonomi

Bengt Jönsson:

Köer och väntelistor inom slutna sjukvård – exemplifierat med studier av gallstenssjukdomen, dnr 78/126

Målsättning: 1) Att så långt möjligt redovisa och förklara väntetidernas variationer inom en kirurgiklinik över tiden samt mellan olika kirurgiska kliniker vid en och samma tidpunkt. 2) Att studera olika behandlingsprogram (för gallstenssjukdomen) i avsikt att bestämma den optimala behandlingstidpunkten samt vilka kostnader som förorsakas av att en patient får vänta för länge på behandling. 3) Att studera den faktiska prioriteringen av vilka patienter som erhåller vård och vad som bestämmer en patients plats på väntelistan. 4) Att undersöka vilka kostnader och effekter som erhålles om man på olika sätt försöker minska köerna och väntetiderna t. ex. genom tidig hemsändning, polikliniska operationer och utbyggnad av vård- och operationskapaciteten.

Arbetsplan: Projektet inleds med en ganska intensiv datainsamlingsperiod, dels retrospektivt när det gäller väntetidernas längd och patientprioriteringens utseende, dels prospektivt avseende effekten av tidig eller sen behandling av cholecystit och av polikliniska galloperationer. Insamlingen av data tar ca 1 år i anspråk, varefter materialet analyseras, något som kräver ytterligare 1/2–1 års arbete. Samtidigt med datainsamlingen kommer viss metod- och teoriutveckling att ske bl. a. en integrering av medicinska modeller över naturalförlopp och ekonomiska investeringsmodeller, något som beräknas ta hela 2-årsperioden i anspråk.

Betydelse: Projektet kommer att klargöra viktiga frågor rörande vårdefektivitet och olika sociala samt ekonomiska följder av utvecklingen inom sjukvården. Projektet kommer att ge ökad kunskap om väntetidernas variationer och orsaker, om optimal behandlingstid för gallstenssjukdomen, om vilka prioriteringar som nu sker av de vård sökande patienterna och om hur väntetider och köer skall kunna förkortas. Allt detta har stor praktisk betydelse i det dagliga sjukvårdsarbetet. Samtidigt väntas projektet ge väsentliga vetenskapliga bidrag. Framför allt gäller detta den integrering av medicin och ekonomi som nämnts ovan, men också när det gäller utveckling av metoder för bedömning av eventuella vinster av tidig hemsändning m. m.

Lars Jonung:

Arbetslösheten, löneutvecklingen och prisnivåförändringarna i Sverige under 1900-talet, dnr 78/136

Projektet syftar till att studera orsakerna till samt sambanden mellan förändringar i prisnivån, löneutvecklingen och arbetslösheten i Sverige under 1900-talet genom att:

1. Konstruera och empiriskt skatta olika modeller över pris- och lönebildningen och sysselsättningen i Sverige från 1910-talet till 1970-talet mot bakgrund av de senaste årens internationella forskningsresultat.
2. Sammanställa och utveckla konsistenta tidsserier över de variabler, vilka ingår i de ekonometriska modellerna över pris-löne-sysselsättningsbildningen. I första hand konstrueras adekvata mått på arbetslösheten, den nominella lönenivån, graden av fackföreningsanslutning, allmänhetens prisförväntningar och efterfrågetrycket.
3. Mot bakgrund av resultaten från de empiriska modellerna, granska olika förklaringar rörande prisutvecklingen, lönebildningen och sysselsättningen som framförts dels av svenska ekonomer, dels i den internationella forskningen. Denna granskning gäller bl. a. de hypoteser som svenska ekonomer som Davidson, Wicksell, Hansen och Rehn framfört rörande arbetslösheten, inflationen och den ekonomiska politiken, samt olika hypoteser om bl. a. prisförväntningsbildningen och om socialförsäkringssystemets effekter på arbetskraftsutbudet.

Resultaten av forskningsprojektet, inklusive de tidsserier som konstruerats, presenteras på engelska i en slutrapport.

Hans Engman:

Om industrins internationalisering och den internationella inflationen med speciell tonvikt på utvecklingen i Sverige, dnr 78/116

Studien avser att kartlägga den strukturella förändringen i industriländernas ekonomier och särskilt i Sveriges ekonomi under efterkrigstiden med avseende på den primära, sekundära och tertiära sektorn samt utvecklingen och omfattningen av industrins utlandsengagemang. Härvid skall söka besvaras vilka verkningar som utvecklingen medfört och kan förväntas få på den internationella arbetsfördelningen, sysselsättningen och inkomstbildningen, nationernas inbördes konkurrensförhållanden och ekonomisk-politiska möjligheter.

Industrins internationalisering under efterkrigstiden och särskilt under 60- och 70-talen har som viktiga förutsättningar haft en successiv avveckling av hindren för varornas och kapitalets internationella rörlighet liksom successivt ökade möjligheter till internationell finansiering. Vi kommer att behandla verkningarna och konsekvenserna av efterkrigstidens liberaliseringspolitik

liksom framväxten av omfattande internationella finansieringsmöjligheter för internationella företag.

Angivna frågeställningar har stor aktualitet och är av grundläggande betydelse. Studien avser att fylla luckor i den nuvarande kunskapen om internationaliseringsprocessen. Särskild tonvikt skall ges åt att söka utrona liberaliseringspolitikens contra en protektionistisk politiks effekter på framför allt miljöproblemen och sysselsättningen i i- och u-länder.

En viktig del av studien kommer att utgöras av de förväntningar och konklusioner som kan dras om den framtida utvecklingen. Denna del syftar till att ge underlag för slutsatser om den politik som Sverige bör föra med utgångspunkt från väsentliga värden för samhället och de enskilda människornas levnadsförhållanden.

Leif Melin:

Strukturomvandlingen i Motala – en studie av inflytande och lokal samhällsplanering, dnr 78/154

Strukturomvandlingsprocessen pågår: Motala, som är en industriort, har dominerats av de tre stora företagen Motala Verkstad, Electrolux och Luxor. Motala Verkstad har sedan 1964 minskat antalet anställda med drygt 2 000. Sysselsättningsnedgången tecknar en del av den akuta arbetsmarknadskrisen i Motala. På Electrolux har automatiseringen och därmed arbetets sociala och psykiska utarmning drivits långt. Luxors ensidiga produktionsinriktning i radio- och tv-branschen är riskfylld i en hårdnande marknadssituation.

Projektet, som vuxit fram i en dialog mellan forskare och politiker, fackföreningsfolk och myndigheter i Motala, syftar till att:

- fördjupa förståelsen för strukturomvandlingsprocesser och därigenom tillföra kunskaper som ökar möjligheterna för människorna i kommunen att påverka strukturomvandlingen
- öka kunskapen om handlingsutrymmet för den lokala samhällsorganisationen och att identifiera krav på förändring av samhällsorganisationen
- pröva nya former för forskningsarbete och för spridning av forskningsresultat.

Projektet skall genomföras i fem delprojekt:

1. Näringslivsstrukturens förändring och kommunal näringspolitik
2. Kommunens koncernberoende – lokala konsekvenser av centralt beslutsfattande inom koncerner med företagsenheter i Motala
3. Alternativ produktion, en strategi för meningsfull sysselsättning?
4. Småföretagens fortlevnad och expansion – hinder och möjligheter
5. Samhällsorganisation för kommunal sysselsättningsplanering

De fem delprojekten är avsedda att drivas parallellt. Den övergripande ansatsen är att driva en tvärvetenskaplig processuell studie i nära kontakt med de referensgrupper, som anges för projektet. Studiens resultat kommer

därvid att kontinuerligt delges representanterna för människorna i Motala. Betydelsen ligger i att utveckla en helhetsförståelse för en central samhällsprocess och i att därmed ge människorna möjligheter att aktivt påverka samhällsutvecklingen.

Sören Blomquist:

Val av skattebas i en modell för optimal beskattning, dnr 77/9

I alla de industrialiserade västerländska länderna utgör årlig inkomst, definierad i stort sett som löneinkomst plus kapitalinkomst, skattebasen för den personliga beskattningen. Man kan ifrågasätta om detta är den bästa möjliga skattebasen. Alternativa skattebasen kan t. ex. vara konsumtion, eller en skattebas där inkomstbegreppet utvidgats till att även inkludera värdet av fritid. Man skulle även kunna tänka sig att överge kalenderåret som tidsmässig beräkningsenhet. De kriterier som oftast nämns då man skall rangordna skattebaser är jämlikhetsaspekter (hur påverkas fördelning av välfärd av vårt val av skattebas) och effektivitetshänsyn (hur påverkas vår totala produktion av vårt val av skattebas).

I denna studie används en ansats som i den teoretiska litteraturen kallas "optimal taxation", för att utvärdera dels jämlikhetsaspekter, dels effektivitetsaspekter av olika val av skattebaser och skattesatser. Bland de skattebaser som analyseras ingår även ett inkomstbegrepp där värdet av fritid är inkluderat. Från rättvisesynpunkt kan det anses otillfredsställande att två personer som har lika stor löneinkomst men den ena endast behövt arbeta säg 1 500 timmar och den andra säg 2 500 timmar skall drabbas av lika stor skatt. Man kan anta att i många fall den person som arbetat 1 500 timmar i och för sig kunnat arbeta fler timmar men valt att köpa fritid för en del av sin potentiella inkomst. Konsumtion av en viss vara (här fritid) är avdragsgill till 100 % gentemot den potentiella inkomsten. Även skattesystem där individen tilläts fördela sin beskattningsbara inkomst över flera år för att undvika vissa effekter av en progressiv skatt skall studeras.

Kulturgeografi

Anne Buttimer:

Autobiographical reflection on geographic thought and practice, dnr 78/35

Det allmänna syftet med detta forskningsprogram är en del av det vidsträcktare målet att nå fram till förbättrat tankeutbyte mellan vetenskap och filosofi och mellan teoretisk och tillämpad kunskap. I dag är funktionell specialisering och fragmentering av kunskap mer och mer återspeglad i fragmenterade livsformer och miljöer. Det antagandet göres, att strävandena att förbättra livs- och miljö kvalitet skulle kunna understödjas genom försök att finna samlande principer inom forskningen.

Geografin erbjuder en mikrokosm, som återspeglar det större problemet. Traditionellt har ämnet eftersträvat integrativa grepp, men under de senaste decennierna har det splittrats upp genom funktionell specialisering. Att följa disciplinens historia borde kunna ge värdefulla nycklar till förståelsen av hur fragmentering och integration kommer till stånd.

En historieskrivning "utifrån" skulle emellertid inte kunna gripa sammanvävningen av sociologiska, ideologiska och andra inflytelser. Det kan endast en skrivning "inifrån" göra. Strategin i detta projekt är att söka aktivera nätverk (lokala, regionala och internationella) av äldre forskare, som gemensamt kritiskt reflekterar över sin livserfarenhet inom akademisk och tillämpad forskning och därmed blottlägger hittills okända sidor hos disciplinens idéhistoria.

Torvald Gerger:

Informationssystemet Människa – Landskap, dnr 78/168

Projektets huvudmål är att med utgångspunkt i en av försöksförsamlingarna för Demografisk Databas Umeå–Haparanda bygga upp ett informationssystem, som gör det möjligt att beskriva befolkningen, dess omgivning och levnadsvillkor under en lång tidsperiod. Vidare skall systemets möjligheter prövas med hjälp av några konkreta forskningsuppgifter.

Projektets betydelse kan sammanfattas:

1. Det individrelaterade informationssystemet ger möjlighet att öka vår förståelse av samhällsutvecklingen genom att demografiska och yrkesmässiga uppgifter om människor sammankopplas med information om landskapet. Med hjälp av informationssystemet återskapas den mänskliga ekologin för en lång tidsperiod. Vi kan applicera en helhetssyn på människan och hennes omvärld. Forskningsuppgifterna har valts med tanke på att testa de datagrupper som, enskilda och i kombinationer, ingår i systemet.
2. Informationssystemet ger planeringsunderlag för kulturminnesvården genom att hela kulturmiljöer kan återskapas.
3. Informationssystemet tar till vara och sammankopplar de unika källserier som svensk folkbokföring och svenskt lantmäteriväsen skapat.
4. Projektet utvecklar våra erfarenheter av bearbetningar av större databaser med de kopplings- och sökproblem som uppstår. Inom projektet skall analys- och illustrationstekniker fortlöpande utvecklas.

Projektet skall genomföras med hjälp av datainsamling från arkiv, fältstudier och intervjuer. Data ADB-anpassas, bearbetas och integreras till ett fungerande informationssystem.

Erik Bylund:

Rörlighet och Anpassning – analys av begrepp och gemensamma teorifragment för individens och samhällets val av utbildning, yrke och bosättning, dnr 78/74

Resurstillväxt och långsiktig välfärd påverkas av vår vilja att byta jobb, att flytta till orter med lediga befattningar och att utbilda eller omskola oss till expansiva yrken. Dessa former av rörlighet och anpassning berörs av en rad endast delvis utforskade målkonflikter. Mot ökade kvarboendemöjligheter står exempelvis önskemål om ökad resurstillväxt, större yrkesspecialisering, decentraliserad bosättning etc.

Vi syftar till att utveckla och integrera kunskaper om olika samhällsförändringars betydelse för rörlighet och anpassning inom de tre politikområdena:

- regionalpolitik
- arbetsmarknadspolitik
- utbildningspolitik

En mer samordnad filosofi och ett mer samordnat synsätt inom områdena kräver mer gedigen kunskap om både faktiska förhållanden och om de orsaksmässiga sambanden.

Problem som kategoriseras under olika sektorsanknutna namn kan exempelvis på ett mer fundamentalt plan visa sig vara av samma ursprung. I forskningsprogrammet tillämpas samma begrepp och grundläggande förställningar inom de tre områdena. Erfarenheter från flera vetenskapsområden används. Humaniora och samhällsvetenskap krävs för begreppsanalyser. Samhällsvetenskap och metodvetenskap krävs för den kvantitativa precisionen av synsättet. Forskningsprogrammets genomförande prövas fortlöpande av både en tvärvetenskapligt sammansatt referensgrupp och av experter från de tre samhällssektorerna.

Erik Bylund:

Välfärd och regional utveckling – en studie i Norrbottens län, dnr 78/78

Projektet syftar i första hand till att kartlägga samband mellan attityder, år 1967, hos studerande och personer i omskolning i Norrbottens län och deras flyttningar under perioden fram till 1978-01-01. En sällan prövad metod har använts: Intervjupersoner tvingades att ta ställning till ett fall med begränsade resurser, vilket har förutsatts ge en bättre bild av bakomliggande värderingar än mer konventionella metoder för detta ändamål. Metodens värde som prognosinstrument skall nu undersökas. De intervjuades flyttningar skall ställas mot deras uttalade attityder och på ett urval av populationerna skall dagens attityder och värderingar undersökas för att registrera förändringar över tiden. Arbetet är en uppföljning av Norrbottens länsutredning BD 80.

Projektet har vidare ett utomordentligt värde för planering av samhällsliv och boende i ett län som Norrbotten, där många personer under de närmaste åren kan bli tvingade att byta arbete och bostadsort. Studien bör kunna ge värdefull information inför statsmakernas ställningstagande till den framtida regionalpolitiken.

Gunnar Törnqvist:

Människor i administrativa verksamheter. Studier av människor i administrativa roller; deras reaktioner på arbetssituationer i administrativa händelseförlopp, dnr 78/112

Projektets syfte är att studera människors reaktioner och upplevelser i anslutning till olika arbetssituationer inom administrativa verksamheter. Med arbetssituationer menas såväl arbetsuppgifternas karaktär som de villkor och förutsättningar under vilka de genomförs. Förutom att studera människors upplevelser och reaktioner i dessa avseenden är avsikten även att få en klar bild av hur arbetssituationerna faktiskt varierar mellan olika roller och befattningar inom administrativa verksamheter av olika slag. Avsikten är vidare att belysa sambanden mellan olika arbetssituationer och administrativa organisationers sätt att fungera som besluts- och informationssystem i ett modernt samhälle. Projektet omfattar en rad undersökningar inom industri, service och offentlig förvaltning.

Undersökningarna kan karakteriseras som intensivstudier med mycket nära samarbete mellan forskare och de personer som deltar i undersökningen. Arbetssituationerna observeras i sitt sammanhang, dvs. i direkt anslutning till de händelseförlopp som olika befattningshavare deltar i.

Forskningsresultaten förväntas kunna bidra med en del generella drag för denna nationellt och internationellt mycket utforskade del av arbetslivet. Framför allt förväntas emellertid resultaten i form av insikt och metod kunna komma till användning för att identifiera problem och lösa dem på företagets och de enskilda människornas mera praktiska nivåer.

Forskningsarbetet avses börja budgetåret 1978/79, sträcka sig över tre etapper, och vara avslutat budgetåret 1980/81.

Anne Buttimer:

Återblick på rationalisering och planering, dnr 78/161

Uppföljning och återblickande värdering är en försummad gren av forskning och samhällsverksamhet. Följande program avser ett försök att utforma uppföljning så att den på sikt kan få en fast plats i utvecklingsprocessen. Huvudämnet är det ömsesidiga sambandet i utvecklingsförlopp mellan teori och praktisk tillämpning, särskilt teknisk-vetenskaplig rationalisering och planering, sedd i förhållande till värden av icke kvantifierbar

natur. Tyngdpunkten läggs vid två föga förstådda problem. Ny metodik införs.

Uppföljning innebär här inte efterkontroll av prognoser eller granskning av planuppfyllande. Saken gäller reflekterande bedömningar tvärs över samhällssektorer och med tonvikt på mänskliga livsförhållanden. Empirisk konkretion söks inom två fält: regional utveckling och utveckling i tredje världen. Tidsperspektivet är i huvudsak perioden efter andra världskriget.

De båda ovan nämnda generella problemen är dels "samtidighetsrelationernas och konvergensernas" roll i utveckling, dels villkoren för personlig kreativitet – ett omistligt element i utveckling.

Kärnan i metodiken utgörs av självbiografiskt ordnade data och reflexioner över dessa. Ett antal forskare och praktiker (svenska och utländska) inom skilda discipliner och sektorer ombeds granska sina egna erfarenheter, sedda som "termometrar" på utveckling. Tillbakablickens görs med hjälp av en för ändamålet tillrättalagd "arbetsbok", som skall medföra en grundläggande likformighet utan att binda uttrycksfriheten så som frågeformulär vanligen gör.

Till stöd för det självbiografiska arbetet och analysen av detta planeras ett fortgående internationellt seminarium med hjälp av video-tape, detta för att inskränka PM-skrivande och undvika stora och korta konferenser. God tid till eftertanke mellan repliker antas ha ett egenvärde.

Sociologi

Sven Windahl:

Mediapanel, dnr 78/54

Dagens svenska samhälle kan utan tvekan karakteriseras som ett massmediesamhälle. Näst arbete och sömn är det massmediekonsumtion svensken ägnar mest tid åt. Bland högkonsumenter intar barn och ungdom en framträdande plats. Deras uppfattning om sig själva, om samhället och dess internationella omgivning präglas till stor del av massmedierna. Trots en inte obetydlig forskning på området vet vi emellertid inte mycket om hur detta går till, bl. a. därför att en så stor del av forskningen kring barn och massmedier haft karaktären av isolerade, mer eller mindre tillfälliga, tvärsnittundersökningar. I motsats härtill är forskningsprogrammet Mediapanel en longitudinell undersökning, baserad på ett decennielångt, internationellt uppmärksammat forskningsarbete av en väl sammanhållen forskargrupp inom den s. k. användningstraditionen, som arbetar i nära ömsesidig kontakt med ledande massmediaforskare i flera länder. I ledningen för programmet ingår även docent Karl Erik Rosengren, Lund.

Forskningsprogrammet grundar sig på två paneler av förskole- och grundskolebarn, födda åren 1961–69, samt deras föräldrar. Genom upprepade intervjuer och enkäter kartlägges familjens socioekonomiska status, dess

fritids- och TV-vanor, normer och attityder, barnens sociala relationer, deras självbild, yrkesplaner, samhällsuppfattning och världsbild. Genom paneltekniken kan en säkrare uppfattning erhållas om det komplicerade samspelet mellan dessa variabelgrupper och massmediernas, särskilt TV:s, roll i detta samspel. Huvudpanelen utfrågas vid tre tillfällen: 75/76, 78/79, 80/81. Tillstånd till panelförfarandet har erhållits från Datainspektionen.

Resultaten från forskningsprogrammet Mediapanel bör kunna bli av betydelse för den vetenskapliga förståelsen av samspelet mellan tre viktiga socialisationsagenter: föräldrar, kamrater, massmedier. De kommer därmed även att bli av betydelse för samhällets mediapolitik med avseende på det viktiga området barn och TV.

Jan Trost:

Tvärnationell undersökning av skilsmässor och separationer, dnr 78/131

Skilsmässor utgör stora familjeförändringar som inte bara har betydelse för de enskilda familjemedlemmarna utan även för samhället i stort. Skilsmässofrekvensen har ökat starkt under senare tid. 1956 hade vi i Sverige 5,8 skilsmässor per 1000 bestående äktenskap (beräknat på dem där mannen var 20–59 år), 1966 var motsvarande värde 6,5 och 1976 var det 14,8. Även bland samboende utan äktenskap förekommer upplösningar/separationer. Tendenserna är desamma i t. ex. Danmark och Finland.

Syftet med projektet är att studera skilsmässoprocessen och dess efterspel – att beskriva och analysera de ekonomiska, sociala och emotionella förändringar som en skilsmässa innebär och hur familjer och dess medlemmar hanterar förändringarna. Analysen sker på såväl individnivå, familjenivå som samhällsnivå och därvid ägnas särskild uppmärksamhet åt samspelet mellan å ena sidan individ- och familjeförhållanden och å andra sidan övergripande samhällsförhållanden. Den jämförande analysen görs på tre nivåer: 1) jämförelse mellan geografiska områden inom landet, 2) jämförelse mellan relativt lika länder, 3) jämförelse mellan mer olika länder. Material och metoder utgörs av sekundäranalys av statistik och registerdata, vidareanalys av tidigare gjorda undersökningar, "in-depth"-intervjuer med urval av personer under skilsmässa och postenkät eller omnibusdatainsamling.

Gunnela Westlander:

En utbildningssatsning av kvinnliga fabriksarbetare inom Volvo Bergslagsverken. En beteendevetenskaplig studie om ökad jämställdhet mellan män och kvinnor, dnr 78/194

Projektets syfte är att utvärdera en ansats för ökad jämställdhet i form av en utbildningssatsning av kvinnliga LO-anställda inom ett verkstadsföretag (Volvo Bergslagsverken). Utvärdering skall ske utifrån fem perspektiv som

tillsammans skall ge en helhetsbild av "effekterna" av utbildningssatsning på anställda och företag. De utvalda specialutbildade kvinnliga LO-anställda intensivstuderas. De refuserade sökandena jämförs med de uttagna med avseende på sin psykosociala anpassning i arbetet under perioden efter uttagning för utbildningen. En ytligare analys görs av samtliga kvinnliga arbetstagare på företaget med avseende på deras inställning till jämställdhetsansatsen. De manliga arbetstagarna, arbetsledare och manliga kolleger, ägnas en attitydstudie. Slutligen undersöks vilka återverkningar jämställdhetsansatsen har på organisationens olika delar och funktioner.

Intensivintervjuer, strukturerade intervjuer och enkäter användes som data-insamlingsmetoder. Tre tidpunkter för uppföljning av utbildningssatsningen är planerade under loppet av en två-årsperiod.

Projektet summeras i en slutrapport 1981.

Socialantropologi

Lisbeth Sachs:

Turkar i Svensk Förort: en invandrargrups möte med tre svenska institutioner – förskola, skola, hälso- och sjukvård, dnr 78/24

Projektet "Turkar i Svensk Förort" har till syfte att beskriva och analysera vad som sker i mötet mellan den turkiska invandrargruppen från Kuluområdet och det svenska storsamhället såsom det manifesterar sig i förskolan, skolan, hälso- och sjukvården. Dessa tre institutioner kommer att undersökas i tre separata delstudier. Vi anser det nödvändigt att bygga upp en kompetens i såväl den turkiska invandrargruppen som den svenska kulturen som den uttrycks inom de berörda institutionerna. Ett socialantropologiskt arbetssätt vilket huvudsakligen består av deltagande observation kommer att användas. Eftersom alla delprojekten kommer att gälla aspekter av samma invandrargrups situation blir det möjligt att tillvarata lagarbetets fördelar. Delprojekten kan tillföra varandra data genom en medvetenhet om varandras problematik, så att en delvis gemensam databank kan upprättas.

Inom invandrarforskningen har man hittills undersökt invandrades anpassning och främlingskap med individen som metodisk och analytisk enhet. Vi ser människan i första hand här som deltagare i ett sammanhängande fält av sociala relationer och som medlem i en kulturbärande grupp. Uppbyggande av kulturkompetens inom de berörda kulturgrupperna kan ses som en långsiktig investering inom ett väsentligt fält och gör fortsatta forskningsinsatser möjliga. Hittills finns inga basdata inom detta område.

Projektet syftar långsiktigt till att skapa en förståelse för kontaktsituationernas karakteristiska drag som kan läggas till grund för praktiska problemlösningar inom förskolans, skolans, sjuk- och hälsovårdens områden.

Statistik

K. G. Jöreskog:

Forskning om Utvärderingsmetoder (FORUM) (Evaluation Research)

Projektets syfte är att behandla metodologiska problem förknippade med utvärderingsstudier. Utvärdering innebär att man med hjälp av statistisk-vetenskapliga metoder och data objektivt försöker bedöma effekten av olika samhälleliga förändringar t. ex. lagändringar, social-, sjukvårds- eller skolreformer, nya undervisningsmetoder eller medicinska behandlingsmetoder. Följande statistiska problemområden kommer bl. a. att studeras: Icke slumpmässiga urval, icke randomiserade grupper, mätfel i variabler, total effekt, bortfall, skalproblem och designproblem.

De grundläggande metodologiska problemen vid utvärderingsstudier är av utomordentligt stor betydelse. Goda metodkunskaper är en förutsättning för att effektivt kunna insamla och analysera data så att man på ett riktigt sätt kan bedöma effekten av en viss förändring. Utan riktiga lösningar av metodproblemen finns det risk att utvärderingen kan leda till felaktiga resultat och slutsatser och som en konsekvens härav att felaktiga eller olämpliga beslut fattas. För närvarande är det sällan som data insamlas och analyseras enligt objektiva vetenskapliga regler och används som underlag för politiska beslut. Speciellt i USA har man emellertid insett nödvändigheten av att utvärderingar genomförs objektivt. Aktualiteten av metodforskningen illustreras av ett stort internationellt flöde av nya artiklar och böcker.

Vad gäller genomförandet av projektet avser vi att först göra en systematisk genomgång av den omfattande aktuella litteraturen och ta kontakt med andra forskare och utredare både inom och utom Sverige. Vissa områden kommer därefter att prioriteras och för dessa kommer vi att utveckla nya allmängiltiga metoder och datorprogram. Vi avser också att informera andra forskare och utredare om befintliga metoder samt våra forskningsresultat. Projektet planeras som ett treårsprojekt och kommer att avslutas vid utgången av 1981.

Statskunskap

Agne Gustafsson:

Planeringsarbete för ett forskningsprojekt rörande demokratin och det moderna organisationsväsendet, dnr 78/44

Planeringsarbete rörande ett forskningsprojekt rörande demokratin och det moderna organisationsväsendet, mot bakgrunden av statsmakternas strävan att fördjupa och bredda demokratin i samhället. Projektet avses inriktas på analys av de principproblem som möter i försöken att förena den representativa demokratins krav med önskemålen om nya medinflytandeformer för personalen i offentlig förvaltning, företrädesvis den kommunala.

Forskningsprojektet avses få betydelse för statsmakternas fortsatta agerande i demokratiseringsfrågorna samt för samhällsdebatten.

Steven Koblik:

Continuity and Change: Three Swedish General Elections: 1973, 1976 and 1979, dnr 78/122

Sweden's political reputation as a stable, social democratic dominated society was shaken by the events of the mid-seventies. Almost simultaneously the country experienced the collapse of Social Democratic governance after 44 years and the beginning of its most serious economic crisis of the postwar period. The once tranquil political arena, former scene of the "politics of compromise" or "Harpund democracy". Is now filled with bitter debate on such fundamental issues as energy policy, employe ownership of industry, and general recovery policy. Compromise which was so basic to the successes of the past seems difficult to achieve and there hangs a pall of mistrust, doubt and fear over both the political scene and the country as a whole. The image of Sweden as a model of efficiency and problem solving is in jeopardy.

The purpose to follow the 79 election is to complete the work begun in 73. Obviously, Sweden has been looked upon as some form of model state that had avoided the major political problems of Western democracies. The danger of using one or two elections as examples of a larger process is that the conclusions might have been biased by the specific circumstances of the chosen examples. The three elections will provide a diversity of examples and occur within highly contrasting conditions. The study would be able to analyze both the issues of the place of the election process in Swedish politics and the political changes that have occurred within the last six years.

This study is intended to complement work being done by Swedish social scientists on the general elections. No attempt will be made to duplicate the quantitative research of the Bureau of Central Statistics election behavior studies. Nor will there be detailed content analysis of campaign literature or the media. What this study should contribute is a more deliberately comparative approach an access to some restricted sources and a concern for synthetical analysis.

Psykologi/Pedagogik

Göran Patriksson/Lars-Eric Uneståhl:

Spänningsreglerande tekniker och deras tillämpning, dnr 78/97

Syfte: Utpröva och utvärdera spänningsreglerande tekniker för människor i olika åldrar, i skola, arbetsliv och under fritid. Målsättningen är att komma fram till enkla program som kan tillämpas i olika vardagssituationer.

Betydelse: Att bidra till ökad kroppsuppfattning och ökat allmänt välbefinnande samt mindre stress och mindre psykiska påfrestningar i vardagslivet. Projektet kommer att kunna bidra med viktiga kunskaper om förebyggande åtgärder inom det mentala området, s. k. mental profylax och mental friskvård. Vidare skapas underlag för bedömning av olika spänningsreglerande teknikers användningsområden.

Genomförande: För spänningsreglerande tekniker finns inga objektiva mätmetoder med hög validitet utan de huvudsakliga mätinstrumenten hämtas från upplevelse- och prestationssidan. En del av arbetet inom projektet kommer därför att ligga på metodutveckling.

Undersökningen omfattar skolklasser från gymnasieskolan och studenter vid Högskolan samt motionsidrottare. Samtliga grupper får genomgå ett träningsprogram, vars effekter mäts med upplevelse- och ångslighetstest före, under och efter försöket. Dessutom kommer i en specialundersökning de fysiologiska effekterna (muskeltonus, hjärtfrekvens, blodtryck m. m.) att mätas.

Ann Frodi/Michael Lamb:

Infant Social Development in Traditional and Non-traditional Families, dnr 78/117

The aim of the project is to determine what sorts of relationships infants form with their fathers and mothers under the variety of child care arrangements that are now possible in Sweden. We wish to see a) whether the relationships differ in quality, extent and character depending on how the parents divide responsibility for care of the infant and b) what effect this has on the developing personality and social style of the child. We believe the study to be important because there is a widespread agreement about the long-term impact of infant experiences on later personality development, and because we currently know little about the implications for the next generation of recent revolutionary societal changes. Currently, Sweden is one of the few countries in the world where this study can be conducted.

Previous research indicates that the roles assumed by mothers and fathers in traditional families facilitate the acquisition of gender identity by young infants, and thus play an important role in early personality development. In the proposed research, we wish to determine whether the process is affected by major changes in the parents' relative caretaking roles, and what the consequences of this are.

The study involves about 60 families who will be interviewed before the infant's birth and then observed interacting with the baby more than a dozen times before s/he is 18 months old.

Dan Olweus:

Uppväxtförhållanden och problembeteenden hos tonårpojkar, dnr 78/148

Syftet med projektet är att söka fastställa den relativa betydelsen av olika faktorer i en pojkes uppväxtmiljö (främst familjen) och familjens socioekonomiska status för utvecklingen av olika problembeteenden (aggressivitet, hackkycklingbeteende etc.) i tonåren. Det är också ett mål att söka klarlägga de mekanismer varigenom de verksamma faktorerna gör sig gällande. För analys av dessa och besläktade frågeställningar används två normalgrupper av pojkar ($n_1 = 76$ och $n_2 = 52$) i Solna (åk 6 och åk 9) och två specialgrupper av 14+16=30 översittare och 13+12=25 hackkycklingar. En mängd data om pojkarna och deras uppväxtförhållanden har insamlats via kamratskattningar, frågeformulär etc. och omfattande intervjuer med föräldrarna. Bakgrunden för undersökningen är att det finns mycket få goda vetenskapliga undersökningar – i Sverige såvitt bekant ingen – om dessa frågeställningar. Resultaten kan väntas bli av stor både vetenskaplig och praktisk betydelse. Som en speciell metod för analys av data kommer stiganalys (path analysis) att användas vid sidan av mer konventionella statistiska tekniker. Resultaten kan förväntas bli till avsevärd nytta för planeringen av svenska samhälleliga insatser för att förebygga uppkomsten av felutveckling av olika slag samt kan också ge resultat av värde för utformningen av åtgärder mot mobbing i skolmiljön.

Torsten Husén/Ingemar Fägerlind:

Malmöundersökningen, dnr 78/157

Projektets övergripande syfte är att med hjälp av longitudinella data för tre generationer studera sambanden mellan sociala bakgrundsvariabler, utbildningsvariabler och yrkeskarriärer inom och mellan generationer.

Studien kommer bl. a. att belysa

1. vuxenutbildningens roll för yrkeskarriärer fram till 50-årsåldern
2. det sociala arvets betydelse för skolprestationer, skolaspirationer och skolattityder, varvid data används från tre generationer
3. hur stor del av variansen i intelligenskvot som kan förklaras av miljöförhållanden.

För att belysa dessa frågeställningar planeras en uppföljning av malmö-materialet fram till 1979.

Lars-Göran Nilsson:

Åldrande och minne, dnr 77/88

Utifrån relativt okända och omoderna metoder och en inaktuell minnesteoretisk begreppsapparat har man postulerat att de vanligen påvisade

minnesstörningarna för äldre i jämförelse med yngre människor kan hänföras till framplockningsfasen och inte till själva inkodningen eller förvärvandet av information. Speciellt allvarliga anmärkningar har riktats mot det förfarande som använts i tidigare undersökningar för att kontrollera hereditära, ekonomiska, utbildningsmässiga och andra miljöfaktorer. Dessa faktorer är mycket kritiska i undersökningar där man söker jämföra intellektuella färdigheter hos äldre och yngre människor. Syftet med detta projekt är att granska åldringsproblematiken vad beträffar minnets funktion med modernare och bättre mättekniker och ett adekvat kontrollförfarande. Projektets specifika frågeställningar har även formulerats utifrån en modernare begreppsram än den som använts i tidigare forskning på området. Detta gör det således möjligt att ta tillvara de landvinningar man på senare år gjort inom minnesforskningen. Under det andra och tredje projektåret kommer effekten av medicinska, fysiologiska och farmakologiska faktorer att undersökas med avseende på åldrande och minne. Förutom det teoretiska intresset den planerade experimentserien har, kommer den i sin förlängning även att ha en rent tillämpad betydelse för gamla människors anpassning till sin situation.

Medicin

Birger Blombäck:

Blodkoagulationens biokemi: Trombocyter, Faktor VIII och fibrinogener, dnr 78/5

Blodets koagulation är en biologisk process som börjar genom att vissa blodceller, de s. k. trombocyterna, häftar vid ett skadat ställe i ett blodkärl. I det efterföljande förloppet frigörs från trombocyterna substanser som initierar koagulationen vilken består i att ett äggviteämne, fibrinogen, som är lösligt i blod, omvandlas till en olöslig polymer s. k. fibrinkoagel som täpper till kärlskadan och således stoppar vidare blodförlust. Rubbningar i koagulationsprocessen kan å ena sidan medföra en minskad koagulationsförmåga såsom man ser vid blödersjuka eller kan leda till en ökad koagulation med trombos, s. k. blodpropp, som följd. Våra forskningsprojekt avser att ge ökad kunskap om den biologiska kontrollen av koagulationsprocessen i hälsa och sjukdom.

Projektet avseende trombocyternas funktion vill klargöra de strukturer på trombocyternas yta som är nödvändiga för att trombocyter skall känna igen ett skadat kärlparti och fästa sig vid detsamma samt klargöra mekanismerna för frigörandet av de olika substanser som initierar det efterföljande koagulationsförloppet. Denna kunskap är viktig för att förstå sjukliga processer (t. ex. arteriosklerotiska artärsjukdomar i hjärta och andra kärl), där vidhäftning av trombocyter till skadade blodkärl och deras aktivering leder till proppbildning.

Projektet avseende isolering och karaktärisering av Faktor VIII (antihe-mofilifaktorn) har som mål att förstå blödersjukdomens biokemiska orsaks-sammanhang, vilket är förutsättningen för att kunna ge effektiv hjälp vid denna invalidiserande sjukdom. I projektet ingår utarbetandet av metoder för framställning av koagulationsfaktorn i ren form och i högt utbyte. Med nuvarande framställningsmetoder är blodförsörjningen i landet ej tillfyllest för att framställa de mängder Faktor VIII som är önskvärd.

Arbetet över fibrinogenets struktur syftar inte bara till att förstå den kemiska strukturen av strukturelementet i blodkoaglet utan även till att på den molekylära nivån identifiera de strukturer som deltar i koaglets bildning. Med kännedom om dessa har man mycket bättre förutsättningar att styra fibrinbildningen i sådana sjukliga tillstånd där ökad koagulation föreligger.

S. G. O. Johansson:

Allergisjukdomar och miljö. Orsaker, diagnostik och behandling, dnr 78/41

Antikroppsmedierade allergiska sjukdomar orsakas av att äggviteämnen, s. k. allergen, i miljön, hos därtill disponerade individer ger upphov till IgE-antikroppar. Dessa ger vid kontakt med sitt motsvarande allergen upphov till överkänslighetsreaktioner med ögon- och näsbesvär, astma, eksem, mag-tarmbesvär och feberreaktioner som typiska sjukdomssymptom. Man uppskattar att ca 20 % av befolkningen någon gång söker läkare för allergiska besvär. Inom vissa industrier är allergi ett viktigt arbetsmiljöproblem.

Avsikten med detta projekt är att försöka klarlägga de antikroppsförmedlade allergiska sjukdomarnas mekanismer för att möjliggöra förbättrad diagnostik och behandling.

Delprojekt inom följande frågekomplex skall bearbetas.

1. Varför blir bara vissa personer allergiska mot allmänt förekommande allergen som pollen, damm och baslivsmedel?
2. Hur sker den allergiska reaktionen på cellnivå?
3. IgE orsakar allergi, men vad är IgE:s nyttiga funktion? Skyddar IgE-antikroppar mot infektioner, antigen-antikropps-komplex och tumörväxt?
4. Förekommer allergena ämnen i arbetsmiljön och ger de upphov till yrkesallergi?
5. Hur skall man bättre kunna förebygga och behandla allergi?

Per-Anders Rydelius:

Barn till alkoholiserade fäder – en uppföljning efter 15 år i en prospektiv studie, dnr 78/59

Projektet avser att ge kunskap om långtidseffekter på den psykiska och somatiska sjukligheten resp. den sociala anpassningen för barn uppvuxna med alkoholiserade fäder.

Ur vetenskaplig synpunkt har barn ur alkoholistmiljöer aktualiserats under 1970-talet praktiskt taget över hela världen, speciellt sedan barnläkare noterat missbildningar om modern missbrukat alkohol under graviditeten. Artiklar rörande dessa barns situation har skrivits såväl i östländer, i Europa som i USA. I en översiktsartikel i den amerikanska tidskriften *Am J of Psychiatry* 1977 där förff kritiskt granskat den aktuella litteraturen betonas bristen på kunskap om långtidseffekter.

I Sverige gjordes 1958 en barnpsykiatrisk undersökning av barn uppvuxna med alkoholiserade fäder. I denna undersökning som finns redovisad i monografen "Children of Alcoholic Fathers" utgiven av Ingvar Nylander 1960, framkom att alkoholistbarn oftare än kontrollbarn hade psykisk insufficiens, samt kroppsliga symtom som huvudvärk, magbesvär, trötthet etc. Utöver detta visade alkoholistbarnen oftare anpassningssvårigheter i skolan, med bl. a. sämre koncentrationsförmåga.

I den nuvarande undersökningen kartlägges dessa barns situation som unga vuxna genom insamling av registerdata rörande den sociala anpassningen, den psykiska resp. kroppsliga sjukligheten samt kliniskt användbara data för att fastställa ev. prognostiskt ogynnsamma faktorer sökes.

Ulf Söderberg:

Inflytande av tidig miljöstimulering på mental utvecklingsstörning, dnr 78/159

Syftet med projektet är att experimentellt pröva några aspekter av den övergripande frågan om mental utvecklingsstörning kan mildras av miljöstimulering. De delfrågor som skall angripas studeras på experimentdjur. Vi har tidigare visat att råttor, som vid några dagars ålder får en stor dos sköldkörtelhormon, uppvisar bestående störningar av beteendet och inlärningsförmågan. Djur som växer upp i stimulusrik miljö får betydligt mindre skador än de, som lever i en utarmad eller normal laboratoriemiljö. Liknande resultat har uppnåtts i USA i försök där nyfödda råttor berövats sin sköldkörtel. Den motsvarighet till kretinismen hos människa, som då uppstår i form av minskad inlärningsförmåga och försämrade minnesfunktioner blev ej så uttalad eller kunde t. o. m. förhindras genom att djuren fick växa upp i en starkt berikad miljö.

De nya försöken avser en detaljstudie av de utvecklingsrubbnings som uppstår vid de båda ovan nämnda formerna av hormonskada och de aspekter av miljöberikningen som är effektiva i lindrandet av skadeverkningarna. Väldefinierade fysiologiska tillstånd kommer att upprätthållas och kontrolleras genom mätningar, och försök kommer att göras att variera uppfödningssvårigheterna så att verkan av miljöberikningen kan uppdelas i effekter förmedlade via sinnesorgan, via motorisk träningsmöjlighet och via social kontakt.

Den planerade forskningen bygger på den moderna uppfattningen att nervsystemet har en långt större möjlighet till föränderlighet (plasticitet) som svar på miljöstimulering än vad man tidigare trodde. Ökad kunskap härom har betydelse för förståelsen av och behandlandet av en rad sjukdomstillstånd alltifrån skador utlösta av undernäring och hormonrubbnings till mekaniska skador vid förlossningar och olycksfall.

Birgitta Sjöquist:

Studier av interaktionen mellan alkohol och biogena aminer, dnr 78/184

Projektet vill belysa alkoholberoendets verkningsmekanism på det neurokemiska planet. Syftet är att pröva en i forskningslitteraturen föreslagen hypotes att acetaldehyd som bildas vid alkoholförbränning i kroppen kan kondensera med biogena aminer till föreningar (alkaloider) som har släktskap med morfin. Man har bl. a. spekulerat i att dessa föreningar skulle kunna vara involverade i alkoholens beroendeframkallande effekt. I djurexperimentella studier har sådana alkaloider injicerats direkt i hjärnan. Råttor som fritt fått välja mellan vatten och alkohol har föredragit alkohol framför vatten till skillnad från kontrollråttor. Dessa föreningar har även visat sig ha en rad farmakologiska effekter. De ger ökad lipolys, relaxerar bronker och sänker blodtrycket. Problemet är att man inte lyckats entydigt mäta produktion av dessa substanser efter enbart alkoholinlag.

Vår målsättning är

att syntetisera interna standarder för identifiering och kvantivering av troliga kondensationsprodukter,

att i djurexperimentell modell (råtta) undersöka metabolismen av dessa föreningar,

att utveckla känslig och selektiv gaskromatografisk-masspektrometrisk analysmetodik att mäta dessa föreningar eller lämpliga metaboliter,

att i djurexperiment studera bildningen av dessa föreningar under akut och kronisk alkoholtillförsel,

att i samarbete med alkoholkliniken, Karolinska sjukhuset, undersöka den eventuella förekomsten av dessa alkaloider i urin och cerebrospinalvätska hos alkoholberoende patienter.

Projektets betydelse är huvudsakligen inomvetenskaplig. Ökad kunskap om alkoholens verkningsmekanismer utgör en grundval för framtida åtgärder för prevention och behandling.

Naturvetenskap

Rutger Rosenberg:

Kravspecifikation för ekologisk optimering av musselodlingar, dnr 78/30

Målsättningen med detta tvärvetenskapliga projekt är, att via ekologiska studier av musselsamhällets successiva strukturella uppbyggnad i relation till strömmar, närsalter och födotillgång (växtplankton) bedöma lämplig storlek och lokalisering av framtida odlingar. Studier med målet att på naturlig väg reducera inslaget av konkurrerande arter i odlingarna pågår. I detta sammanhang undersöks reglermekanismerna för mussellarvernas fastsättning under olika tider i relation till strömstyrka och djup. Sedimentationen av avfallsämnen från odlingen är betydande (omkring 1 kg kol per m² och år) och dess spridning och mineralisering kartläggs. Avfallens miljöeffekter studeras genom kontinuerlig analys av bottenfauna. Närsalternas begränsande roll för ständig tillgång på föda åt blåmusslorna genom växtplankton studeras, dels i naturlig miljö, och dels experimentellt under inverkan av avfallsprodukter från musslorna.

Ingmar Bergström:

Försök att påvisa materiens minsta beståndsdelar – kvarkarna – i hårt bundna exotiska tillstånd, dnr 78/101

Projektet avser genomförandet av en serie experiment över antiprotoniska system. Dessa skall utföras vid den internationella forskningsanläggningen CERN i Genève.

Det mest intressanta experimentet i denna serie är: "Search for strongly bound states of the pp, pd and p(NN. . .) systems" (här betyder p protonen, p antiprotonen, d den tunga vätekärnan benämnd deuteronen och NN. . . betecknar en godtycklig kärna). Förslag till experimentet har inlämnats till CERN av den s. k. Basel-Karlsruhe-Stockholm-Strasbourg-Tessaloniki-kollaborationen, där Stockholm representeras av Forskningsinstitutet för atomfysik.

Experimentet avser att säkerställa de evidenser som nyligen erhållits av nämnda grupp beträffande hårt bundna tillstånd i tvåpartikelsystemet proton-antiproton. Vidare önskar kollaborationen utsträcka dessa mätningar till sådana hårt bundna system som kan tänkas uppstå när antiprotonen kolliderar med lätta atomkärnor såsom deuteronen (d), samt helium-3 och helium-4.

Preliminära resultat som erhållits och publicerats sommaren 1977 har rönt stor internationell uppmärksamhet. De är så anmärkningsvärda, att mätningarna måste upprepas under mera gynnsamma betingelser dvs. med lägre bakgrundsstrålning för att observationen skall anses som helt säkerställd. Detta kräver en stor satsning på unika detektorer och snabb elektronik.

Mätningarna förväntas kasta nytt ljus över kvarkarnas beteende. Som bekant antas dessa ännu inte i fritt tillstånd påvisade partiklar vara materiens minsta beståndsdelar. Protonen och antiprotonen kan betraktas som påsar innehållande vardera tre olika slags kvarkar. Vid små avstånd mellan proton och antiproton förväntas en kvark och en antikvark av dess sex kvarkar förintas och kvar blir ett system bestående av två elektriska dipoler, den ena med kvarkar av ett visst slag, den andra med antikvarkar av samma slag. Ett sådant system har teoretiskt förutsagts vara osedvanligt stabilt.

Torgny Unestam:

Initialskedet i mykorrhizas etablering på barrträdsroten, fysiologi och ultrastruktur, dnr 78/117

Forskning med skogsträdrotens "osynliga", men helt avgörande samarbete, *mykorrhiza*, med jordsvampar är kraftigt försummad. Mykorrhizas tillväxtbefrämjande och skyddande effekt påverkas av moderna skogsbruksmetoder, sur nederbörd, m. m.

Vi ämnar fortsätta prof. E. Melins kända mykorrhiza-arbete, främst beträffande det fysiologiskt okända skede, då svampen attraheras av och fäster sig på rotytan, penetrerar in i roten utan att roten reagerar negativt samt etablerar sig som en starkt anpassad "del" av rotsystemet. Vi vill skapa modellsystem i vilka negativa effekter av yttre faktorer lätt kan påvisas.

I omfattande *förstudier* utarbetade vi den *metodik* som skall användas: Odling av granplantor i glaströ, där den sterila roten fullt synligt får möta sin svamppartner och varifrån prov lätt kan tas för elektronmikroskopiska (EM) studier. En i Norrland vanlig, gul (lätt synlig) mykorrhizasvamp renodlades och visade sig mycket lämpad som modellsvamp. EM-metodik utarbetades. Korttidsodling av rot + svamp direkt under mikroskop (mikrokultur) skall även tillämpas liksom odling av gran + svamp i naturliknande rotmiljö i växthus.

Vi bör därvid inom 3 år (79-81) kunna lära känna etableringens alla faser både fysiologiskt och strukturellt. Vi bör också få veta hur detta avgörande skede i mykorrhizabildningen påverkas av störningar (näring, gifter, pH, ljus, m. m.) både i de lättstuderade rökulturerna och i mera naturlig rotmiljö. Behovet av en sådan lättarbetad modell har visat sig synnerligen stort, vetenskapligt såväl som praktiskt. Arbetet bygger upp den nödvändiga forskningspotential som mykorrhizan fordrar i framtiden i vårt skogrika land.

Einar Lindholm:

En ny kvantumteoretisk metod, benämnd HAM/4, för beräkning av molekylers egenskaper för användning inom kemi, biologi, ekologi, medicin, farmakologi och särskilt solstrålningens växelverkan med molekyler, dnr 78/186

Vi själva och allt omkring oss består av molekyler, och molekylernas egenskaper beror på elektronernas rörelser. Elektronerna lyder kvantmekanikens lagar, och kemi och biologi kan härigenom behandlas matematiskt i "kvantkemien". Denna är ett etablerat forskningsområde, men för några år sedan upptäckte vi, att problemen kan behandlas på ett helt nytt sätt.

Under fem års arbete har den nya metoden, HAM/3, utvecklats till ett datorprogram som möjliggör beräkningar även på mycket stora molekyler och med mycket korta beräkningstider. Inte endast elektronernas energier kan beräknas utan även molekylens växelverkan med ljus och bildningen av en negativ jon genom anlagring av en elektron. I kvantmekaniken anges att dessa egenskaper är mera fundamentala än andra egenskaper. Man kan därför hoppas att den nya beräkningsmetoden skall kunna användas i många tillämpningar.

Utanför KTH har HAM/3 börjat användas vid 9 laboratorier i USA, Australien m. fl. för kemiska problem, även inom biologi, medicin m. m.

Projektet syftar till att förbättra och utvidga HAM/3 till HAM/4, så att metoden skall kunna användas för organiska molekyler även innehållande svavel- och kloratomer. Genom en förbättring av den teoretiska ramen samt genom användning av bättre experimentella data bör noggrannheten vid beräkningarna kunna förbättras till att motsvara behovet inom organisk kemi.

Humaniora

Inger Rosengren:

Fackspråklig kommunikation (FAK) – en undersökning av tyskt fackspråk som kommunikationsmedel mellan tyska och svenska tekniker och ekonomer, dnr 78/56

Det påpekas allt oftare att det existerar en kommunikationsbarriär mellan fackmän och lekmän. Mindre ofta diskuteras kommunikationsproblematiken inom den internationella fackspråkliga kommunikationen. På senare tid har emellertid olika fackmän inom industrin i den offentliga debatten betonat de negativa effekterna av kommunikativa hinder på den internationella marknaden.

Projektet FAK:s syfte är dels att kartlägga den fackspråkliga kommunikationen mellan tyska och svenska tekniker och ekonomer med utgångspunkt i de texter som läses av de svenska mottagarna, dels att experimentellt undersöka vilka språkliga svårigheter dessa texter bereder sina svenska läsare.

Den empiriska fackspråksforskningen har hittills i regel inte utgått från själva kommunikationsprocessen utan undersökt enstaka företeelser i facktexter. Projektet FAK utgår i sin undersökning från uppfattningen att fackspråk meningsfullt kan analyseras, beskrivas och förklaras endast om man inbegriper hela den fackspråkliga kommunikationsprocessen, omfattande sändaren och mottagaren, innehållet i meddelandet och de faktorer som påverkar sändaren vid utformningen av en facktext.

Projektets resultat kommer att få betydelse både teoretiskt och praktiskt:

praktiskt genom att bidra till en bättre förståelse av vad fackspråklig kommunikation är, samt till en bättre fackspråksundervisning;

teoretiskt genom att bidra till en utveckling av textteori i allmänhet och fackspråksforskningen i synnerhet men också genom att stimulera de tvärvetenskapliga relationerna mellan språkvetenskaplig och samhällsvetenskaplig kommunikationsforskning. Ytterst avser projektet att bidra till en bättre fackspråklig kommunikation mellan Sverige och omvärlden.

Margareta Westman:

Språket i medbestämmandelagen (del 1: Den språkliga utformningsprocessen; del 2: Begriplighet), dnr 78/66

Syftet med projektet är att undersöka språket i en central författningstext: medbestämmandelagen, och att finna sådana språkliga faktorer som kan öka begripligheten i lagtexten. Ytterst siktar projektet till att presentera förslag till mer begripliga omformuleringar av lagtexten och till att ge generella språkliga råd för författningstext.

Problemen med texters begriplighet har studerats åtskilligt, av psykologer och av språkvetare, i Sverige och utomlands. I detta projekt ses textens begriplighet som en funktion av dess syfte och läsarens uppfattning i givna situationer. Ett grundläggande led i projektarbetet är därför att utarbeta metoder för att pröva begripligheten.

För att finna sådana språkliga faktorer som ökar den sortens funktionella begriplighet krävs en djupgående textanalys. Men lagtext tillkommer genom en etablerad process. Därför kräver analysen av lagtexten en kartläggning av utformningsprocessen och av de språkliga ändringar som skett med avseende på ordformer, syntax, ordval och textbyggnad. För att värdera dessa ändringar krävs en metod att utreda hur pragmatiska och funktionella faktorer har påverkat texten i olika steg. Att utarbeta en sådan metod blir ytterligare ett grundläggande led i projektet, eftersom ingen metod finns dokumenterad; ansatser har gjorts i Danmark och Tyskland.

Aleksander Loit:

Den agrara omvandlingens betydelse för industrialismens uppkomst, dnr 78/119

Bidrag till symposium.

Sune Zachrisson:

ANLÄGGARNA – ett etnologiskt forskningsprojekt rörande de anställdas arbetsförhållanden och livsvillkor vid svenska anläggningsarbeten genom tiderna, dnr 78/1179

Projektet är inriktat på en kulturhistorisk dokumentation och analys av en yrkeskår – anläggarna. Målet är att samla in material rörande anläggare och anläggningsverksamhet i Sverige främst under 1900-talet samt att bedriva forskning. Denna syftar dels till en översiktlig helhetsbild av branschen och dess många personalkategorier, dels till en djupare förståelse av anläggarnas villkor vid några utvalda arbetsplatser. – Anläggaryrket har inte tidigare varit föremål för vetenskaplig, kulturhistorisk forskning. Nordiska museet vill genom projektet fortsätta sin kartläggning av svenskt yrkesliv och socialt liv och följer härvid de metoder som utarbetats vid tidigare undersökningar: människan ställs i centrum för intresset och förmedlar själv genom bl. a. intervjuer och skrivna levnadsberättelser sina erfarenheter från yrkeslivet. – En viktig del av projektet utgörs således av materialinsamling. Huvudparten härav har redan ägt rum, bl. a. i specialstudier av ett antal anläggningsarbetsplatser. Studierna visar oss hur anläggare arbetat och levat under olika tidsskeden och vid olika typer av byggen: kraftverk, broar, vägar etc.

Nils-Göran Sundin:

Interpretationsforskningsprojektet (IFP), dnr 78/1185

Arbetet utgör ett förberedande skede av ett större forskningsprojekt om musikalisk interpretation (musikvetenskap och musikpedagogik). Första året omfattar probleminventering och detaljförberedelser för igångsättande av prioriterade delprojekt samt upprättande av kontaktnät med en rad artister, forskare, pedagoger och berörda institutioner. Ett huvudsyfte är att utveckla en begreppsapparat för beskrivning av musikalisk interpretation och därmed skapa förutsättningar dels för att i undervisningssammanhang (allmän kulturpedagogik och fackpedagogik) bättre kunna tala och skriva om musikutföranden, dels för att (t. ex. vid antagning till musikskolor, musik, kritik, stipendieutdelning) säkrare kunna bedöma den konstnärliga prestationen. Lyssnarens reaktion (konstuppelevelsen) står i samband med komponenter i interpretationen. Vilka dessa är, hur de samspelar och hur de förhåller sig till musikverket, är också projektets studieobjekt. En central kulturpeda-

gogisk följdfråga som projektet vill besvara är: Hur bör en lyssnarpedagogik utformas då den skall syfta till att göra konstverket tillgängligt och uppfattbart. Det gäller alltså inte enbart att beskriva konstverkets vägar till förståelse (genom interpretation) utan också att öppna nya sådana – således att öppna kanaler för konstförståelse.

B. Statistiska uppgifter angående verksamheten 1965–1978

I följande tabeller redovisas en översikt över anslagens fördelning mellan ämnesområden, dels för år 1978 (tabell 1), dels för hela den tid under vilken fonden varit verksam, 1965–1978 (tabell 12).

Vidare redovisas uppgifter om relationen mellan fortsättningsanslag och nya anslag 1978 (tabellerna 2–3) samt hur fortsättningsanslag och nya anslag fördelar sig mellan olika fakultetsområden (tabellerna 4–5). Uppgifter om de beviljade anslagens fördelning på olika läroanstalter (motsvarande) lämnas också (tabell 8) liksom deras storlek (tabellerna 6 och 11) och löptid (tabell 7).

Genom att flera projekt, särskilt de som har större omfattning är av mångvetenskaplig karaktär, är fördelningen på ämnesområden inte helt rättvisande. Projekten har förts till det område som har bedömts vara mest centralt. I stort sett ger tabellerna dock en riktig bild av inriktningen av fondens verksamhet.

Liksom under tidigare år har fondens anslagsgivning koncentrerats på samhällsforskning i vid mening. De ämnen som sammanförts under beteckningen samhällsvetenskap har fått 51 % av anslagsbeloppet under 1978. För hela perioden 1965–1978 är motsvarande andel 53,7 %. De olika ämnenas procentuella andelar varierar givetvis något år från år. Anledningen härtill kan vara att något stort projekt som förts till ett ämne tillkommit eller slutförts. Skillnaderna är sålunda inte uttryck för någon ändring i fondens anslagspolitik.

Prioriteringen av samhällsforskning tar sig inte endast uttryck i att en stor del av anslagen tilldelas forskningsprojekt inom de ämnesområden som här betecknats som samhällsvetenskapliga. Även vid fördelningen av de anslagsmedel som går till naturvetenskap, humaniora och medicin m. m. ges hög prioritet åt sådan forskning som bedöms vara av speciell relevans för den tekniska, ekonomiska och sociala utvecklingens effekter på individ och samhälle.

Under 1978 beviljades helt eller delvis 144 ansökningar av 324 ingivna. De beviljade anslagen uppgick till 21 milj. kr. medan de avslagna ansökningarna avsåg ett belopp på 29 milj. kr.

Av de beviljade anslagen 1978 är 46 nya och 98 fortsättningsanslag varav 34 getts som slutanslag. De nya anslagens andel av det totalt beviljade beloppet var 29,2 % och fortsättningsanslagens sålunda 70,8 %.

Tabell 1. Ansökningar och beviljade anslag 1978
(Belopp i tusental kronor)

Ämnesområde	Beviljade anslag		Ansökningar		Beviljade anslag i %	
	Antal	Belopp	Antal	Belopp	av sökt belopp	per ämnesområde
1. SAMHÄLLSVETENSKAP	76	10 707	155	21 517	49,8	51,0
1.1 Ekonomisk historia	6	663	8	884	75,1	3,2
1.2 Företagsekonomi	7	741	17	1 889	39,2	3,5
1.3 Nationalekonomi	8	1 265	12	1 802	70,2	6,0
1.4 Kulturgeografi	14	1 570	26	2 467	63,6	7,5
1.5 Sociologi/Soc. pol.	14	2 489	37	6 839	36,4	11,8
1.6 Statistik	2	367	4	679	54,1	1,7
1.7 Statskunskap	14	2 082	20	2 901	71,8	9,9
1.8 Forskning om forskn.	-	-	1	124	-	-
1.9 Informationsbehandl.	-	-	3	355	-	-
1.10 Pedagogik	6	756	12	1 795	42,1	3,6
1.11 Psykologi	3	559	10	1 210	46,2	2,7
1.12 Juridik/Kriminologi	1	15	3	288	5,0	0,1
1.13 Socialantropologi	1	200	2	284	70,4	1,0
2. MEDICIN	13	2 377	39	6 630	35,9	11,3
3. NATURVETENSKAP	9	1 334	36	6 297	21,2	6,4
4. TEKNIK	-	-	7	2 393	-	-
5. HUMANIORA	43	5 756	81	11 739	49,0	27,4
6. ÖVRIGT	3	820	6	1 091	75,2	3,9
Summa	144	20 994	324	49 667	42,3	100,0

Tabell 2. Fortsättningsanslag/nya anslag 1978
(Belopp i tusental kronor)

Typ av ansökan	Beviljade anslag		Ansökningar		Beviljade anslag i %	
	Antal	Belopp	Antal	Belopp	av sökt belopp	per anslagstyp
Fortsättningsanslag	98	14 866	105	15 677	94,8	76,2
Nya anslag	46	6 128	219	33 990	18,0	17,9
Summa	144	20 994	324	49 667	42,3	36,2

57561

Tabell 3. Fördelning av beviljade anslag 1978
(Belopp i tusental kronor)

Fortsättnings- anslag	Antal Belopp		Nya anslag		Antal Belopp	
Slutanslag	34	3 911	Planeringsan- slag	10	595	
Övriga anslag	50	10 442	Engångsanslag	5	595	
Publ. garantier	14	513	Övriga anslag	31	4 938	
Summa	98	14 866		46	6 128	

Tabell 4. Fortsättningsanslag 1978 fördelade efter fakultetsområde
(Belopp i tusental kronor)

Fakultetsområde	Beviljade anslag		Ansökningar		Beviljade anslag i %	
	Antal	Belopp	Antal	Belopp	av sökt belopp	per fakultetsområde
Samhällsvetenskap	48	7 000	50	7 422	94,3	47,1
Medicin	8	1 740	9	1 760	98,9	11,7
Naturvetenskap	5	641	5	641	100,0	4,3
Teknik	-	-	-	-	-	-
Humaniora	34	4 665	38	5 034	92,3	31,4
Övrigt	3	820	3	820	100,0	5,5
Summa	98	14 866	105	15 677	94,8	100,0

Tabell 5. Nya anslag 1978 fördelade efter fakultetsområde
(Belopp i tusental kronor)

Fakultetsområde	Beviljade anslag		Ansökningar		Beviljade anslag i %	
	Antal	Belopp	Antal	Belopp	av sökt belopp	per fakultetsområde
Samhällsvetenskap	28	3 707	107	14 211	26,1	60,5
Medicin	5	637	30	4 870	13,1	10,4
Naturvetenskap	4	693	31	5 656	12,3	11,3
Teknik	-	-	7	2 393	-	-
Humaniora	9	1 091	43	6 705	16,3	17,8
Övrigt	-	-	1	155	-	-
Summa	46	6 128	219	33 990	18,0	100,0

Tabell 6. Antal beviljade anslag 1978 fördelade efter anslagsbelopp och fakultetsområde

Anslagsbelopp i tusental kr.	Samhällsvet.	Medicin	Naturvet.	Teknik	Humaniora	Övrigt	Totalt
- 100	34	2	2	-	17	2	57
101 - 300	36	9	7	-	24	-	76
301 -	6	2	-	-	2	1	11
Summa	76	13	9	-	43	3	144

Tabell 7. Antal beviljade slut- och engångsanslag 1978 fördelade efter utsträckning i tid och fakultetsområde

Längd antal år	Samhällsvet.	Medicin	Naturvet.	Teknik	Humaniora	Övrigt	Totalt	%
- 2	4	1	2	-	2	-	9	23,1
2 - 3	6	-	1	-	4	-	11	28,2
4 - 5	10	-	-	-	6	-	16	41,0
6 - 7	2	-	-	-	-	-	2	5,1
8 -	1	-	-	-	-	-	1	2,6
Summa	23	1	3	-	12	-	39	100,0

Tabell 8. Beviljade anslag 1978 fördelade efter läroanstalter (Belopp i tusental kronor)

Läroanstalt	Antal	Belopp	%
Göteborgs universitet	15	2 253	10,7
Linköpings universitet	2	195	0,9
Lunds universitet	32	4 067	19,4
Stockholms universitet	25	3 864	18,4
Umeå universitet	8	739	3,5
Uppsala universitet	25	4 639	22,1
Sveriges lantbruksuniversitet	1	117	0,5
Karolinska institutet	6	877	4,2
KTH	5	395	1,9
Handelshögskolan i Stockholm	2	169	0,8
Museer	3	560	2,7
Musikhögskolan	1	70	0,3
Vissa statliga institutioner	4	520	2,5
Högskolan för lärarutbildning	1	180	0,9
Högskolan i Växjö	1	242	1,1
Högskolan i Örebro	1	310	1,5
Utländska läroanstalter	2	312	1,5
Övrigt	10	1 485	7,1
Summa	144	20 994	100,0

Tabell 9. Anslag till nya projekt i relation till totalt beviljade anslag

År	%
1974	31,5
1975	27,5
1976	18,6
1977	19,8
1978	29,2

Tabell 10. Beviljade anslag i relation till sökta belopp (%)

År	Nya ansökningar	Fortsättnings- anslag	Totalt
1975	25,4	74,9	48,8
1976	13,7	91,3	44,4
1977	16,6	95,2	49,2
1978	18,0	94,8	42,3

Tabell 11. Anslagsbeloppens genomsnittliga storlek (Belopp i tusental kronor)

År	Nya anslag	Fortsättnings- anslag	Totalt
1974	121	157	144
1975	126	171	156
1976	119	177	162
1977	135	165	158
1978	133	152	146
1965-74			175
-75			172
-76			171
-77			169
-78			167

Tabell 12. Anslag 1965-1978 (Belopp i tusental kronor)

Ämnesområde	Beviljade ansökningar		Beviljat belopp i % per ämnes- område
	Antal	Belopp	
1. SAMHÄLLSVETENSKAP	902	136 958	53,7
1.1 Ekonomisk historia	48	6 473	2,5
1.2 Företagsekonomi	68	7 392	2,9
1.3 Nationalekonomi	93	15 520	6,1
1.4 Kulturgeografi	94	14 960	5,9
1.5 Sociologi/socialpolitik/ socialantropologi	166	25 259	9,9
1.6 Statistik	46	6 736	2,6
1.7 Statskunskap	148	25 082	9,8
1.8 Forskning om forskning	19	1 610	0,6
1.9 Informationsbehandling	14	5 283	2,1
1.10 Psykologi/pedagogik	174	25 954 [†]	10,2
1.11 Juridik/kriminologi	32	2 689	1,1
2. MEDICIN	146	29 689	11,6
3. NATURVETENSKAP	125	30 505 [†]	12,0
4. TEKNIK	7	1 460	0,6
5. HUMANIORA	308	49 838	19,5
6. ÖVRIGT	37	6 568	2,6
Summa	1 525	255 020	100,0

(18)
diff. p.g. decimalbråkfall
för m. -78

Innehållsförteckning

Redogörelse	1
A. Nya projekt 1978	8
Ekonomisk historia	
Mortalitet, fertilitet och ekonomisk utveckling – studier i den demografiska övergången i Sverige 1750–1930	
Gunnar Fridlizius Lund	8
Företagsekonomi	
Facklig problematik vid svenska multinationella koncerner. En studie av förändrade relationer fackförening–företagsledning	
Klas Henrik Levinson Uppsala	8
Företagets finansiella planering	
Olof Arwidi Lund	9
Nationalekonomi	
Köer och väntelistor inom slutna sjukvård – exemplifierat med studier av gallstenssjukdomen	
Bengt Jönsson Lund	10
Arbetslösheten, löneutvecklingen och prisnivåförändringarna i Sverige under 1900-talet	
Lars Jonung Lund	11
Om industrins internationalisering och den internationella inflationen med speciell tonvikt på utvecklingen i Sverige	
Hans Engman Stockholm	11
Strukturumvandlingen i Motala – en studie av inflytande och lokal samhällsplanering	
Leif Melin Linköping	12
Val av skattebas i en modell för optimal beskattning	
Sören Blomquist Stockholm	13
Kulturgeografi	
Autobiological reflection on geographic thought and practice	
Anne Buttimer Lund	13
Informationssystemet människa–landskap	
Torvald Gerger Stockholm	14
Rörlighet och anpassning – analys av begrepp och gemensamma teorifragment för individens och samhällets val av utbildning, yrke och bosättning	
Erik Bylund Umeå	15

Välfärd och regional utveckling – en studie i Norrbottens län

Erik Bylund Umeå	15
Människor i administrativa verksamheter. Studier av människor i administrativa roller; deras reaktioner på arbetssituationer i administrativa händelseförlopp	
Gunnar Törnqvist Lund	16
Återblick på rationalisering och planering	
Anne Buttimer Lund	16

Sociologi/socialantropologi

Mediapanel	
Sven Windahl Lund	17
Tvärnationell undersökning av skilsmässor och separationer	
Jan Trost Uppsala	18
En utbildningsatsning av kvinnliga fabriksarbetare inom Volvo-Bergslagsverken. En beteendevetenskaplig studie om ökad jämställdhet mellan män och kvinnor	
Gunnela Westlander Stockholm	18
Turkar i svensk förort: en invandrargrups möte med tre svenska institutioner – förskola, skola, hälso- och sjukvård	
Lisbeth Sachs Stockholm	19

Statistik

Forskning om utvärderingsmetoder (FORUM)	
K. G. Jöreskog Uppsala	20

Statskunskap

Planeringsarbete för ett forskningsprojekt rörande demokratin och det moderna organisationsväsendet	
Agne Gustafsson Lund	20
Continuity and Change: Three Swedish General Elections: 1973, 1976 and 1979	
Steven Koblik Sverige och Pomona College, Californien, USA	21

Psykologi/pedagogik

Spänningsreglerande tekniker och deras tillämpning	
Göran Patriksson/	
Lars-Eric Uneståhl Mölndal	21
Infant Social Development in Traditional and Non-traditional Families	
Ann Frodi/	
Michael Lamb University of Michigan, Ann Arbor, USA	22

Uppväxtförhållanden och problembeteenden hos tonårspojkar	
Dan Olweus	Bergen, Norge 23
Malmöundersökningen	
Torsten Husén/ Ingemar Fägerlind	Stockholm 23
Åldrande och minne	
Lars-Göran Nilsson	Uppsala 23

Medicin

Blodkoagulationens biokemi: Trombocyter, Faktor VIII och fibrinogener	
Birger Blombäck	Stockholm 24
Allergisjukdomar och miljö. Orsaker, diagnostik och behandling	
S. G. O. Johansson	Uppsala 25
Barn till alkoholiserade fäder – en uppföljning efter 15 år i en prospektiv studie	
Per-Anders Rydellius	Stockholm 25
Inflytandet av tidig miljöstimulering på mental utvecklingsstörning	
Ulf Söderberg	Uppsala 26
Studier av interaktionen mellan alkohol och biogena aminer	
Birgitta Sjöquist	Stockholm 27

Naturvetenskap

Kravspecifikation för ekologisk optimering av musselodlingar	
Rutger Rosenberg	Göteborg 28
Försök att påvisa materiens minsta beståndsdelar – kvarkarna – i hårt bundna exotiska tillstånd	
Ingmar Bergström	Stockholm 28
Initialskedet i mykorrhizas etablering på barrträdsroten, fysiologi och ultrastruktur	
Torgny Unestam	Uppsala 29
En kvantumteoretisk metod, benämnd HAM/4, för beräkning av molekylers egenskaper för användning inom kemi, biologi, ekologi, medicin, farmakologi och särskilt solstrålningens växelverkan med molekyler	
Einar Lindholm	Stockholm 30

Humaniora

Fackspråklig kommunikation (FAK) – en undersökning av tyskt fackspråk som kommunikationsmedel mellan tyska och svenska tekniker och ekonomer	
Inger Rosengren	Lund 30
Språket i medbestämmandelagen	
Margareta Westman	Stockholm 31

Den agrara omvandlingens betydelse för industrialismens uppkomst	
Aleksander Loit	Uppsala 32
ANLÄGGARNA – ett etnologiskt forskningsprojekt rörande de anställdas arbetsförhållanden och livsvillkor vid svenska anläggningsarbeten genom tiderna	
Sune Zachrisson	Stockholm 32
Interpretationsforskningsprojektet (IFP)	
Nils-Göran Sundin	Stockholm 32

B. Statistiska uppgifter 1965–1978 33

I skriftserien har under året utkommit:

- RJ 1978:1 Vart leder tråden?
- RJ 1978:2 Hot eller löfte?
- RJ 1978:3 Dialog
- RJ 1978:4 Tvåvägs kabel-tv och telesammanträden
- RJ 1978:5 Tryck på knappen!
- RJ 1978:6 Attityder till tekniken
- RJ 1978:7 Smärta och akupunktur

